

Geol. vjesnik	28	365—385	1 sl. u tekstu	Zagreb, 1975
---------------	----	---------	----------------	--------------

55/56(091)(497.1)

VANDA KOCHANSKY-DEVIDE

PRILOZI POVIJESTI GEOLOŠKIH ZNANOSTI U HRVATSKOJ. II SPIRIDION BRUSINA

Spiridion Brusina, dugogodišnji ravnatelj Zoologijskog odjela Narodnog muzeja i profesor zoologije na Sveučilištu u Zagrebu, ostavio je tako dubok trag u paleontologiji, ne samo Hrvatske i slavenskog juga, nego i u svjetskoj znanosti, da prikaz njegova života i rada u povijesti geoloških znanosti u Hrvatskoj ne možemo mimoći. Za malakologiju neogena i današnjice, osobito faune kopna i uzemnih voda, još i danas predstavlja među klasičnim autorima jednu od najviše navođenih ličnosti. Njegova se djela još danas mnogo upotrebljavaju. Održana je većina njegovih taksona – a ima ih na stotine – koje je on vješto uočio i uveo u znanost.

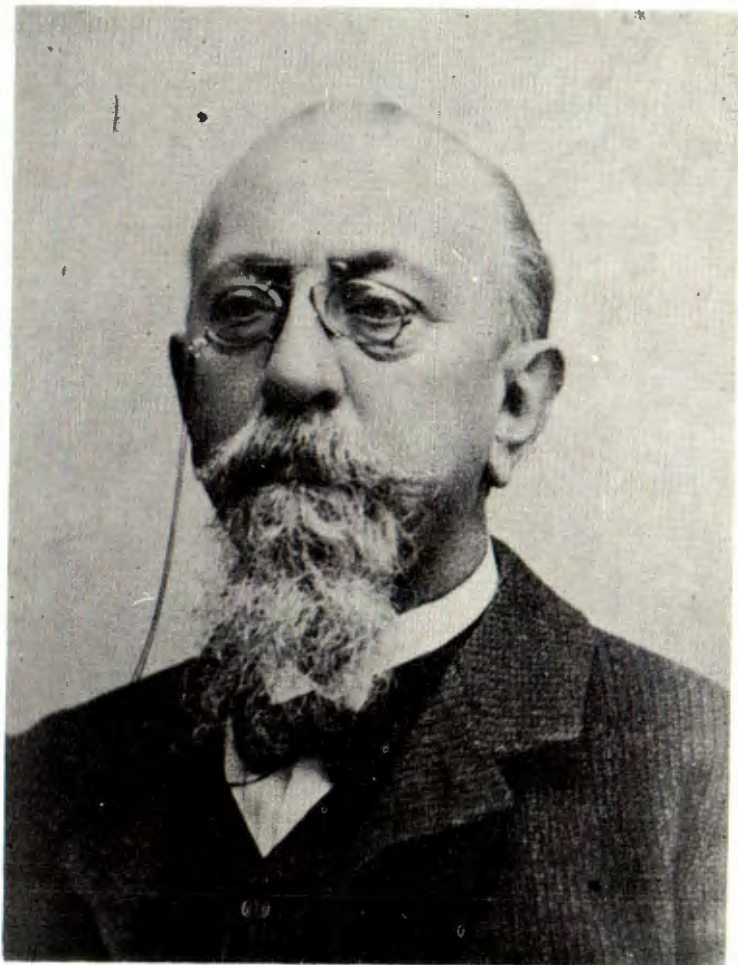
Historijski arhiv u Zadru čuva matičnu knjigu br. 1528, u kojoj je pod br. 33 u g. 1845. unesen podatak o rođenju i krštenju Spiridiona Brusine na talijanskom jeziku. Zapis je veoma detaljan, ali prilično nečitljiv. Tu saznajemo, da je Spiridione, Giuseppe, Daniele, Angiolo rođen 11. 12. 1845, kršten 28. 12, zakoniti sin Giorgia Brusine i Giuseppe Degan. Roditelji su stanovali u Calle di S. Domenico na br. 618 (sada ul. Žrtava fašizma br. 11, kuća Nassi), te je gotovo sigurno da se i sin tamo rodio. Roditelji su bili vjenčani 27. (ili 22.) 2. 1834. u istoj župi u crkvi sv. Šime. Spiridionov otac, Juraj, bio je rođen 23. 9. 1811. u Benkovcu kao sin Ivana Brusine, koji je došao iz Palmanove u Furlaniji i bio trgovac u Zadru. Jurjeva majka zvala se K. Radšić. Juraj Brusina bio je u vrijeme Spiridionova rođenja učitelj c. kr. pučke škole. Spiridionova majka Josipa Antonija (Giuseppa Antonia) Degan rođena je u Zadru 17. 3. 1819, a njeni roditelji zvali su se Marko Degan i Margarita Morović (Morovich); bili su prodavači duhana, kako piše u knjizi vjenčanih. Na krštenju je Spiro imao dva kumā: Giuseppa Deozzi, vojnog pisara i Steffana Pollicha, ravnatelja c. kr. pučke škole, i

dvije kume, Angelu Morovich i Natale Fondra.¹ Interesantni su podaci: mjesto stanovanja, tj. rodna kuća (u prilično lošem stanju i bez ploče da se tu rodio znameniti Zadrani), nadalje za onda neobično veliki vremenski razmak između dana rođenja i krštenja te prezimena kumova Hrvata i Talijana u koezistenciji.

Špiro je bio sedmo dijete od petnaestoro rođenih, od kojih je međutim samo sedmero bilo na životu kad je otac, nakon sedmogodišnjeg bolovanja, umro 1867. Danas si teško zamišljamo kako se to živjelo od jedne učiteljske plaće. Ipak, čini se, otac je sam poslao sina na studij.

Već kao pučkoškolac mali Špiro počeo je sabirati mekušce, a nastavio kao gimnazijalac u Zadru. Bio je toliko zagrijan za zoologiju, da su ga domaći morali opominjati da i druge predmete uči. Još kao maturant štampao je u Izvještajima zoološko-botaničkog društva u Beču rad o neobjavljenim dalmatinskim konhilijama, koji je znanstvena kritika pohvalila. Nakon uspješno završene mature g. 1865. upisuje prirodopis na Filozofskom fakultetu bečkog univerziteta. Kao student 1. godine predavao je na sjednici bečkog zoološko-botaničkog društva o dalmatinskim mekušcima, kopnenim i morskim, s velikim uspjehom, tako da je rad prihvaćen i tiskan iste godine. Iduće godine, 1867, M. H o e r n e s ponudio je Brusini mjesto pomoćnika u dvorskom mineraloškom kabinetu i poklonio mu svoju monografiju u 2 folio-sveska o tercijarnim mekušcima Bečke kotline. Uto stiže Brusini vijest da mu je preminuo otac. Kako je mjesto u mineraloškom kabinetu bilo u početku neplaćeno, Brusina ga nije mogao prihvatiti, nego se vratio u Zadar i namjestio u jesen 1867. kao suplent na gimnaziji. Tu je ostao 3 mjeseca. U to ga je vrijeme Jugoslavenska akademija pozvala u Zagreb da preuzme, kao pristav, upravu prirodoslovnog odjela Narodnog zemaljskog muzeja. Brusina rado prihvaća i na Silvestrovo 1867. stiže u Zagreb, te preuzima prirodoslovni dio muzeja. Muzej je bio pod upravom Jugoslavenske akademije. Brusina je odmah nastojao da se »Razdjel prirodoslovni« razluči na dva odsjeka; Akademija se suglasila, te 29. 7. 1870. Brusina predaje drugom pristavu Đ. Pálaru Odsjek za mineralogiju i geologiju. G. 1875. preuzima profesor B. Jiruš botaničku zbirku za Botaničko-fiziološki zavod Mudroslovnog fakulteta, te Brusini preostaje samo Zoološki odsjek.

¹ Za fotokopiju iz matične knjige rođenih, kao i podatke o porijeklu oca i majke na temelju matične knjige vjenčanih mnogo se zahvaljujem svojoj bivšoj učenicu ing. Mileni Blaće-Torić iz Zadra, koja se potrudila da podatke pronađe. Zahvaljujem se i dr Vjekoslavu Maštroviću iz Instituta JAZU u Zadru za pomoć pri interpretaciji, a prof. Ustinki Vitaliani-Sabić, bivšoj učenicu, na saopćenjima o novo imenovanoj ulici, gdje se S. Brusina rodio. Istovjetne podatke istovremeno mi je posredovao i prof. dr Vladimir Muljević (Zagreb), te mu također dugujem zahvalnost. Za neke podatke zahvaljujem se unukama sestara prof. Brusine, Mariji Marčić-Brusina (Split) i Branki Hahn (Zagreb).

Spiridion Brusina (1845—1908)

Prilikom svog dolaska na Muzej, Brusina je našao samo 3 vrijedne zoološke knjige i posve oskudnu zbirku, jer su domoljubni Ilirci sabirali više stare listine, novce i ine povijesno zanimljive predmete, nego li prirodne. Što se tiče prirodoslovnih objekata, u laicima je – do danas – usađeno poimanje da samo neki izvanredni objekti zavređuju da budu čuvani u muzeju: osobito građeno rogovlje, tele s dvije glave, eventualno neki fosili, lijepi kristali i sl. I u Brusinino doba redoviti pripadnici naše faune većinom nisu bili uopće uzimani u obzir. Brusina se bacio svim žanom na sabiranje. Skupljao je objekte na svojim brojnim putovanjima, kupovao zbirke od sabirača specijalista, neke objekte izmolio na poklon, vršio zamjene, obraćao se prijateljima i znancima, te pisao okružnice društvima i ustanovama. Tako se npr. obraća šumarima s molbom i uputama kako da mu dostave ptice i s popisom vrsta koje još trebaju muzeju. Svoju veliku zbirku, pretežno mekušaca, prodaje 1870. Prirodoslovnom odjelu muzeja za 1700 forinti, i svota mu je bila isplaćena iz Zemaljske zaklade. Trebalo mu je novaca, jer su mu sva braća bila još nezbrinuta, majka mu se preselila u Zagreb, a i on se nastojao okučiti.

U radu bio je njegov krajnji cilj: u muzeju sabrati sve vrste i suvrste naše faune, koju bismo sami morali znanstveno obraditi: »... sav svijet smatrat će nas barbari, nećemo li mi razmjerno mnogo doprinieti poznavanju naše faune, flore i gee.« (Jedan decenium naše zoološke literature, 1880, str. 6.) Tom cilju služilo bi i osnivanje Hrvatskog naravoslovnog društva i njegovog znanstvenog časopisa, kao i zoološkog perivoja i bioloških postaja. Sve je to Brusina mnogo ranije zamislio i počeo propagirati nego što je ostvareno. Tako je već 1868. počeo raditi na ostvarenju prirodoslovnog društva, a osnovano je 1885. »Zoološki vrtić« proradio je skromno tek oko 1925, a Brusina ga je propagirao već 1903, Oceanografski institut u Splitu otvoren je 1930, a Brusina je već 1894. priželjkivao biološku postaju na moru.

Brusina je bio svom dušom sabirač i sistematičar, rođen za zadatak koji si je postavio i u velikoj mjeri izvršio; mogli bismo reći, uradio je najviše što je mogao za vrijeme jednog života od 63 godine, a da ne postane površan. Goleme zbirke mekušaca i ptica svjedoče o njegovom vlastitom skupljanju, dok je zbirke insekata i dr. nabavljao za muzej od drugih sabirača. Kupio je i opsežnu zbirku i knjižnicu F. L a n z e iz Splita za 14.000 forinti, tada najveću paleontološko-geološko-mineralošku zbirku na području Balkana. Pokupovao je i malakološke zbirke ostalih sabirača: H ö b e r t a, K u č i k a, K u z m i ć a, E r j a v c a, S c h m i d t a i dr. Zagrebački muzej postao je poznat po tim zbirkama, te P. S. P a v l o v i ć navodi petnaestak istraživača koji su došli u Zagreb da vide i prouče te zbirke. I sam je u dva navrata radio kod Brusine, nakon što ga je T. F u c h s, kome je došao u Beč, uputio u zagrebački muzej.

Nije, međutim, Brusina ostao samo sabirač i opisivač mekušaca. Htio je pokrenuti učmalu hrvatsku sredinu. Obito je želio, da se u društvu

pojavi kao tema razgovora biologija. Zato 16. 12. 1870. i 24. 3. 1871. predaje na »Gospojinskim sastancima« i piše u mnogo čitanom listu »Vienac zabavi i pouci«: »Nešto o Darwinovoj teoriji« i »O starosti čovječjega roda«. Možemo zamisliti, kako su bogobojazne domaćice bile šokirane. Negativni odjek pojavljuje se iste godine u »Zagrebačkom katoličkom listu« i u »La Dalmazia cattolica«, a 1872. izlaze Žerjavicevi članci u Narodnim novinama o hrvatskim braniteljima darvinizma – Brusini i Kišpatiću. Kasnije se Katolički list još nekoliko puta očešao o Brusinu u vezi s darvinizmom (Bauer 1866), a osobito onda, kad je bio Brusina jedan od osnivača slobodno-zidarske lože 1892. u Zagrebu, a oko 1896–1898. veliki meštar lože »Hrvatska vila«, koja je bila podređena višem centru u Budimpešti i stajala pod neslužbenom Khenovom zaštitom.

Nakon objavljivanja petnaestak radova o mekušcima Jadranskog mora i kopnenim recentnim puževima izlazi 1874. prilikom otvorenja Sveučilišta, Strossmayeru posvećeno djelo »Prilozi paleontologiji hrvatskoj« i prošireno njemačko izdanje tog rada, kojima počinje niz od tridesetak rasprava o neogenskim mekušcima jugoistočne Evrope. Brusina je već 1870. pisao o fosilnim puževima *Emmericia* i *Fossarulus* te postao dopisni član Državnog geološkog zavoda u Beču. Tako je Brusina otkrio područje gdje je mogao nizati znanstvene radove, jer je gotovo sve bilo novo, što se nalazilo u našim brakičnim i slatkovodnim neogenskim naslagama. Njegova je zasluga, što je prikazao nađene taksoni u svojim djelima i što su zbirke njegovim radom ostale u našoj sredini. Poznato je, da je novim taksonima davao često imena naših i stranih prirodoslovaca, sabirača mekušaca, prijatelja i znanaca, književnika i drugih javnih radnika, a nikad nije upotrebljavao uže toponime. Imenovao je i opisao nove rodove mekušaca, pretežno fosilnih: *Aphanotylus* 1891, *Baglivia* 1892, *Bania* 1897, *Boskovicia* 1884, *Emmericia* 1870, *Erjavecica* 1870, *Lanzaia* 1906, *Lisinskia* 1897, *Lytostoma* 1884, *Marticia* 1897, *Micromelania* 1874, *Neritodonta* 1884, *Orygoceras* 1882, *Papyrotheca* 1893, *Robicia* 1897, *Saccoia* 1893, *Sandria* 1886, *Staja* 1897, *Tylopoma* 1882, *Vrazia* 1897 i *Zagrabica* 1884, te podrodove *Melanopsis* (*Pauluccia*) 1902 i *Limnocardium* (*Budmania*) 1897.

Imenovao je približno 625 neogenskih vrsta i podvrsta mekušaca. Tome treba dodati oko 70 jadranskih, dakle recentnih morskih, te nekoliko desetaka recentnih kopnenih i slatkovodnih oblika. To je bilo doba sistematike i preko 700 novih taksona čini se u prvi čas strašan broj, međutim posljednjih decenija opet se vrste tako usko shvaćaju da se u terenima, koje je »iscrpio« Brusina, i u rodovima, koje je obradio, još dodaju nove vrste, a potvrđuje se pretežni broj taksona, koje je on uočio.

U svom djelu »Prilozi paleontologiji hrvatskoj ili kopnene i slatkovodne tercijarne izkopine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije« kao i u njemač-

* Za pomoć kod pribiranja podataka o novim radovima zahvaljujem ing. Vesni Ilijanić, bibliotekaru Zoološkog muzeja.

kom izdanju proširenom važnim dijelovima »Fossile Binnen-Mollusken ...«, obraća Brusina osobito pažnju na usporedbu fosilnih i recentnih vrsta; tu dolazi do izražaja njegovo opsežno poznavanje malakologije, jer barata s poznavanjem vrsta i odgovarajuće literature od Afrike do Amura, Amerike i Australije i diskutira na osnovi svih, recentnih i fosilnih vrsta, o opravdanosti odjeljivanja pojedinih taksona. Najzanimljivije je njegovo isticanje činjenice, da neogenska malakološka zbirka zagrebačkog muzeja daje nadasve zanimljiv prilog studiju tzv. »Darwinove teorije«. Odmah nadovezuje da kaže »takozvane« samo zbog toga, jer se ne radi o teoriji, nego o Darwinovoj nauci o promjenljivosti vrsta, koja je već dugo otkriven prirodni zakon. Dalje Brusina raspravlja o promjenljivosti oblika rodova *Unio*, *Melanopsis* i 25 vrsta slavonskih vivipara. Odmah se pitamo, nije li on prije Neumayra uočio razvoj vivipara? Djelo Neumayra & Paula o paludinskim naslagama Slavonije izašlo je 31. okt. 1875, a Brusinine rasprave nose u Predgovoru datum otvorenja Sveučilišta: 19. 10. 1874. (što ne znači da nisu izašle kasnije). Jednake misli o razvoju paludina (= vivipara), koje je Neumayr u svom navedenom djelu protumačio, iznosi ukratko i Brusina, ali označuje pošteno (Foss. Binnen-Moll., str. 20): »Dies hat auch Dr. Neumayr in einem an mich gerichteten Schreiben zugestanden, und ich kann ihm nach eigener Erfahrung hierin nur beipflichten.« Da je bio Brusina nešto brži i sistematičniji, možda bi njemu a ne Neumayru pripala slava otkrivača najpoznatijih filogenetskih nizova među beskralješnjacima, koji su značili veliki doprinos darvinizmu.

Slijedeće godine Brusina u dva navrata opisuje 34 neogenska moluska, većinom slavonska i dalmatinska u J. conchol. u Parizu, sve bez slika, dok rod *Orygoceras* s 3 vrste iz melanopsidnih lapora Dalmacije detaljno prikazuje u bečkom izdanju i uspoređuje s recentnim rodom *Parastrophia*. Krasne slike narisao mu je muzejski pomoćnik u Mineraloško-geološkom odjelu Velimir Hržić, koji je bio Pilarov mikroskopičar (dok je Pilar bolovao na očima), a kasnije srednjoškolski profesor u Osijeku i Zagrebu. Zanimljivo je, da je već 1881. Brusina sa ženom i djetetom izbjegao iz Zagreba u Botinec, u dvorac svog prijatelja Burtia, da bi mogao na miru završiti svoju raspravu o origocerasu.

Rasprava o dalmatinskim neritodontama iz g. 1884, uz opis novog fosilnog roda *Neritodonta* s 4 vrste iz Dalmacije i 9 iz Slavonije, donosi opise 2 recentne *Theodoxus*-vrste i 2 fosilne *Neritina*-vrste. Inače opsežan rad (104 str.), obuhvaća pretežno prilično neprijatnu polemiku s ironiziranjem i ismijavanjem malakologa Bourgnignata. Taj je očito u nekim stvarima pogriješio – smatrao je npr. da u Dalmaciji ima vivipara, a u drugim pretjerao. Tako je npr. postavio 67 vrsta Brusinog roda *Ermericia* na materijalu iz Dalmacije, koje sve Brusina svodi na 1 vrstu s 3 forme.

Među najznačajnije Brusinine radove svrstava se »Die Fauna der Congerienschichten von Agram in Kroatien«. U stratigrafskom uvodu prikazani su ukratko podaci o nalazištu i fauni tzv. *Lyrcea*-horizonta Markuševca. Glavni dio iznosi podatke o nalazištima i fauni *Valencienesia*-horizonta s nalazištima: Remete, Okrugljak, Černomerec i Kustošak. Ove faune obuhvaćaju najviše velikih limnokardija (28 vrsta), velike kongerije, valencienezije, te niz puževa, među kojima se osobito ističe 5 vrsta novog roda *Zagrabica*. Brusina je romboidejsku faunu Zagreba obradio još prije nego što mu je profesor fizike I. Kiseljak odstupio svoju bogatu, osobito lijepo prepariranu zbirku, koju je sam prikupio oko Okrugljaka i u koritu Medveščaka.

G. 1886. izlazi Brusinino djelo pretencioznog naslova: »Über die Mollusken-Fauna Oesterreich-Ungarns«. Tu nalazimo popis vrsta Jadranskog mora i recentnih kopnenih i slatkovodnih vrsta čitave Austrougarske s nalazištima. Popis obuhvaća 447 vrsta, donosi svu silu podataka, ali je ipak nekompletan. Nevjerojatno je npr. da su tada bile poznate samo 3 vrste roda *Melanopsis*.

Poslije prikaza puža *Aphanotylus* s 3 vrste i popratnom faunom iz Radmanesta (1891), iduće godine izlazi opet značajno malakološko djelo »Fauna fossile terziaria di Markuševca«, na žalost samo na talijanskom jeziku, ali je Brusini bilo očito najlakše pisati talijanski. Iza opisa nalazišta na Kelekovom polju autor navodi 101 vrstu mekušaca; među njima je novi rod *Baglivia*, te 51 nova vrsta. Tu je fosilan nađen rod *Caspia*, koji živi u Kaspijskom jezeru (dok su u tom jezeru nađeni Brusinini fosilni rodovi *Zagrabica* i *Micromelania*). Autor uspoređuje faunu s onom Leobersdorfa, Tihanya na Balatonu, Kúpa i Radmanesta, s kojima ima po 7-10 zajedničkih vrsta. S Okrugljakom su skupne samo *Congeria partschi*, *Melanopsis defensa* i *Micromelania laevis*. Sve vrste imaju opis, a posve kratko su opisane pretaložene sarmatske vrste mekušaca (22 vrste), među kojima i *Rissoia* (*Mohrensternia*). U dodatku su s navodom nalazišta nabrojene Dreissensidae Dalmacije, Hrvatske i Slavonije (20 kongerija i 7 drajsenzija). Slijedi registar imena opisanih rodova i vrsta i spomenutih vrsta u usporedbi, te posebni registar recentnih vrsta na koje se osvrnulo.

Ipak autor naziva rad o markuševčkoj fauni »notizie preventive«, što ukazuje na izvjestan kompleks straha od kritike, unatoč, inače posve suprotnom, žustrom, pismenom i ličnom nastupu.

O fauni Markuševca izvješćuje Brusina 1892. na internacionalnom zoološkom kongresu u Moskvi, gdje na godinu izlazi to predavanje na francuskom jeziku. Tu dokazuje da je fauna Kaspijskog jezera relikat tercijarne faune jugoistočne Evrope.

U slijedećim paleontološkim radovima Brusina piše o pojedinim grupama kongerija. To su *C. triangularis* s opisima 5 srodnih oštrobriđih velikih vrsta, te *C. ungula caprae* od koje luči 2 slične forme.

G. 1893. izlaze u Geološkim analima »Odlomci srpske tercijerne malakologije« u dva dijela. Brusina je, obilazeći srijemska neogenska nalazišta (Beočin i dr.), prešao u Srbiju, gdje je prikupio nešto fosila sam, a nešto primio od prijatelja Žujovića na odredbu. Obuhvatio je nalazišta: Riparij, Beograd, Grocka, Begaljica, Orešac, Kostolac, Niš, Zvezdan i Gradište. Odredio je ukupno 48 vrsta, od toga 18 novih. 12 novih nosi imena srpskih istraživača, a 2 su posvećene Žujovićevoj pok. ženi Stani.

Iste godine izlazi opis novog limneidskog roda *Papyrotheca* s 3 vrste i familijom Papyrothecidae, a 1894. prikaz faune romboidejskih naslaga Dubovca kod Karlovca s 8 vrsta, ali bez točnije oznake nalazišta, tako da se izdanak danas više ne može naći.

Brusina je upotrijebio svaku priliku da popularizira malakologiju. Već kao gimnazijalac odlikovan je kolajnom za jadransku zbirku koju je izložio na I hrv. izložbi u Zagrebu 1864. G. 1891. bila je na jubilarnoj izložbi u Zagrebu izložena zbirka jadranskih mekušaca i riba. Na budimpeštanskoj izložbi 1896, uz istu jadransku zbirku od 282 vrste, 24 varijacije i 1707 primjeraka, izlaže se neogenska zbirka od 253 vrste u preko 3500 primjeraka iz Ugarske i hrvatskih zemalja. U publikaciji o tom opisuju se neki zahvati uz priređivanje zbirke za izložbu.

G. 1897. i 1902. izlaze najviše upotrebljavana Brusinina djela: »Gragja za neogensku malakološku faunu« i »Iconographia molluscorum fossilium in tellure tertiaria...«, a između njih opis nove fosilne vrste *Dreisensia torbari*, koju Brusina odvaja od recentne *D. polymorpha* na osnovi studija mladenačkih stadija ljuštura.

»Gragja za neogensku malakološku faunu« izašla je u Djelima JAZU 1897, a atlas od 21 table odštampan je već 1886; dakle 11 godina čekalo se Brusinu da napiše tekst, ali uz mnoge druge poslove nije stigao. »Posao u muzeju danomice raste povećavanjem zbiraka i biblioteke. Godine me već tište, sile malakšu. Evo zašto sam odlučio izdati ovaj atlas od 1886. god., dakako s najnužnijim tumačem tablica.« Ipak Brusina već tu najavljuje drugi atlas – ikonografiju, kao i djelo o terciarnoj fauni slatke i bočate vode, pa i posebnu radnju gdje će biti opisane novosti iz Ugarske. »Iconographia« je izašla kao drugi dio Građe, u autorovoj nakladi i domaćoj izvedbi, ništa slabijoj od u Beču litografirane »Gragje«, ali s još manje teksta nego prvi dio a obećani prikazi mekušaca hrvatskih zemalja i Ugarske nikad nisu izašli. U obje knjige nalazimo mnogo vrsta koje su već odavna opisane, ali bez slika; ima ih i podosta koje nisu nigdje opisane. Dobro je, da je bar slikovni materijal odštampan; tako su taksomi validni. U Geološko-paleontološkom muzeju, gdje se čuva Brusinina fosilna malakološka zbirka, nedavno je izrađen popis i izdvojeni tipovi. Nalazišta je Brusina obično označio, ali ne detaljno. Porijeklo imena često je zagonetno, jer ne znamo danas više sve Brusinine savremenike, iako bi se studijem njegovih ra-

dova štošta moglo otkriti. Brusina je na žalost bio nesistematičan radnik, pa nekim vrstama više puta nalazimo sliku, a drugim nijednom.

G. 1904. izlazi rad »Zur Rettung unserer Mollusken-Fauna«. Današnji čitalac očekuje pod tim naslovom uobičajeni vapaj za zaštitu prirode, no ništa od toga! Autor se zabrinuo da će naši mekušci biti krivo određeni i vrste neopravdano rascjepkane u male jedinice. Opet se radi o Bourgnignatu i njegovom određivanju emericija, međutim tu i Brusina popušta i priznaje 6 fosilnih i 10 recentnih vrsta. Također ne pristaje da Bourgnignat razdjeljuje vrstu našeg najvećeg kopnenog puža *Campylaea pouzolzi*. Rad zaključuje prijedlogom o potrebi revizije Bourgnignatove zbirke.

Iste godine Brusina štampa prikaz »faunule« iz Šipova u Bosni, odakle posredovanjem Katzera prima materijal, te određuje nove školjkaše *Congeria friči* i *Unio katzeri* te drugih 6 vrsta.

Za paleontologiju i za opće poznavanje tadašnjeg rada u muzeju i na terenu, stanja publikacija i najstarije literature naših starih prirodoslovaca-amatera, napretka zoologije i paleozoologije, od interesa su Brusinini spisi »Prirodne znanosti, osobito zoologičke« (1876), »Jedan decenium naše zoologičke literature« (1880), »Zoologija i Hrvati«, te osobito »Naravoslovne crtiće« izašle u Radu JAZU 1872, 1873, 1905. i 1907-8. Tako u prvom nastavku IV dijela »crtica« (Rad 169 g. 1907) nalazimo reviziju neogenske faune mekušaca Dalmacije, Bosne i Hercegovine. Opisana je sva sila puževa, te 6 novih vrsta bosansko-dalmatinskih srednjomiocenskih kongerija.

Između svih tih rasprava provlače se ornitološki, ihtiološki, mamaloški i popularizatorski radovi, te najrazličitiji napisi od gljivarstva do etrušćanske mumije.

S. Brusina se dva puta ženio. Prva supruga Ema (Emilija) r. Jenko umrla je 1876. od tuberkuloze u 24. godini, oko mjesec dana nakon poroda sina Branimira. Drugi put oženio se Brusina sa Zadrankom koju je upoznao u Beču, Eginom Maddalena g. 1879. U drugom braku nije imao djece. Spirin jedinac Branimir (1876-1954) bio je tajnik Financijskog ravnateljstva u Zagrebu, zaslužan u Hrvatskom Sokolu, pisac pripovijesti i životopisa A. Fijana i Đ. Deželića. Branimirov prvi sin umro je kao dijete, a drugi, Miroslav, kao neženja 1942; tako danas više nema direktnih potomaka S. Brusine.

Unuk Brusinine sestre Amalije udate Marčić, pomorac Ljubo Marčić-Brusina (1898-1972), bio je oduševljen prirodoslovac i geograf, koji je mnogo radio na propagiranju prirodnih znanosti; sam je napisao niz članaka u »Prirodi«. U njemu su se dakle opet pojavile sklonosti prof. Brusine, ali je tradicija pomorskih kapetana obitelji Marčić kod izbora zvanja prevladala.

Kako se znade, Brusina je prikupio za Zoološki muzej krasnu biblioteku, često i besplatno - svojim internacionalnim vezama. Recentnu malakološku zbirku prodao je Zoološkom muzeju, a kasnije ju je stal-

no dopunjavao. G. 1898. Brusina predaje Geološko-paleontološkom odjelu nar. muzeja svoju neogensku zbirku, pod uvjetom »da on ima uvijek pristup i da je mladići ne miješaju, jer ne znaju ocijeniti vrijednost iste«. Poslije stupanja u mirovinu Brusina je i dalje radio u svom stanu; i privatno je posjedovao biblioteku i zbirke, te jamačno i brojne bilješke i rukopisne početke planiranih i najavljivanih radova. Kuda je sav taj materijal dospio? Zna se samo da je Branimir Brusina jednom prilikom ponudio Zoološkom muzeju na otkup Bukovčev portret svoga oca, ali muzej nije imao novaca. Portret je otkupilo Hrvatsko prirodoslovno društvo, gdje se još danas nalazi. Brusinina biblioteka nalazi se u Zoologijskom muzeju, ali nije sačuvan nikakav akt kada je nabavljena.

Brusinini nasljednik, entomolog A. Langhoffer, očito se nije zanimao za malakološku i ornitološku ostavštinu S. Brusine. Malakološki i ornitološki časopisi u Muzeju većinom su otkazani nakon Brusinina odlaska. Tako nam nisu pristupačni Brusinini nekrolozi u časopisima u kojima je on surađivao. Udovica S. Brusine, Egina, bila je upoznata s radom svog muža. Na pitanje Blaža Cvitanovića, malakologa i župnika u Velom Ratu, koji je Brusininom smrću izgubio prijatelja i mentora, Egina označuje kao najbolje pokojnikove stručne prijatelje Ph. Dautzenberga u Parizu, Th. A. Monterosata u Palermu i P. S. Pavlovića u Beogradu. Možda je nekome od njih prepustila Brusininu stručnu ostavštinu. Brusinina udovica preselila se k sestri u Firenzu, gdje je umrla u visokoj starosti.

Osobito usko prijateljstvo vezalo je Brusinu s Petrom S. Pavlovićem, upraviteljem Muzeja Srpske zemlje u Beogradu i dopisnim članom Jugoslavenske akademije, s kojim je stalno surađivao. Prilikom Brusinine smrti Pavlović je čitao opsežan i veoma informativan nekrolog na svečanoj sjednici Srpskog geološkog društva 10. 10. 1908; priopćio ga je i u Godišnjaku Srpske kr. akademije 1909, a još opsežniji nekrolog, s analizom glavnih radova i popisom publikacija od 133 reference, štampao je u Ljetopisu Jugosl. akademije 1911. Brusina je bio iskren prijatelj Srba, te je podupirao njihov Geološki zavod i njihov muzej literaturom, primjercima za zbirku, vršio odredbe vrsta i davao savjete prilikom predlaganja Muzejskog zakona u Beogradu. Dopisivao se i s J. Pančićem, J. Zujovićem, J. Sundečićem i dr. Pisao je o fosilima Srbije i osnovao srpsku ornitologiju.

I u Hrvatskoj i u svijetu Brusina je imao mnoštvo prijatelja, ali i znatan broj neprijatelja, što je znak njegova života punog akcije i njegovog žestokog mediteranskog temperamenta, koji je u ono vrijeme još više odudarao od ljudi zagrebačke sredine nego danas. Brusina se nije žacao ni oštirih polemika, često veoma podrugljivih (Bourgignat, Zerjavić, Kolombatović, Langhoffer). Međutim na Vukotinićevo »Očitovanje« u kom mu ovaj predbacuje da se kiti tuđim perjem, jer je on, Vukotinić, našao i odredio prvu valen-

cijeneziju, nije odgovorio. Istraživači srodnih struka nisu mu bili skloni. S Pilarom je u početku surađivao u muzeju, kod osnivanja Hrvatskog prirodoslovnog društva i na Sveučilištu, ali se kasnije nisu slagali. Gorjanović je o Brusini govorio s izvjesnim prezirom, smatrajući ga talijanašem i nesavjesnim nastavnikom. Brusina je Gorjanoviću posvetio 3 vrste, međutim, 1904. tuži ga kod vlade zbog neke sitnice. Sačuvana je kopija Gorjanovićevog odgovora vladi. Ogorčen je zbog objede (mora da je bila sitnica jer se Gorjanović ni ne ispričava te ne saznajemo zbog čega ga je Brusina optužio), pa kaže, kako se usuđuje ovako pisati netko, koji je tako neradin da Ikonografija nema teksta, a 24 semestra nije predavao. Bio je na dopustu 10 semestara uzastopce. Prevario je vladu da radi za peštansku akademiju, a ništa nije uradio, itd. Zoolozi A. Langhoffer i L. Car nisu ga cijenili. To su bili skromni radnici, kojima je bilo nespojivo sa statusom znanstvenika Brusinino vječno putovanje svijetom i sticanje titula i počasti. Langhoffer je Brusini napisao najšturiji nekrolog koliko se uopće može, od svega 2 stranice. Car se ljutio što je od 1889. do Brusinina emeritiranja većinu nastavnčkih dužnosti kao kustos muzeja morao vršiti umjesto Brusine. S Račkim nastali su napeti odnosi oko 1878, kad Brusina piše V. Jagiću: »... već sam od prvoga početka izjavio da akademička uprava muzeja nikako neodgovara potrebama znanstva. Ali meni nije preostalo drugo nego otići ili slušati. Učinio sam mnogo toga protiv svomu strukovnjačkomu uvjerenju samo da jednom zadobijem Račkoga na moju stranu, ali preveć je ohol i načut da bi dopustio da podčinjeni činovnik njemu što kaže, preveć je ... i jednostran da bi on mogao pojmiti što je prirodopis. ... Otvorenje sveučilišta dao mi je priliku, sastavio³ novi muzealni zakon i velikom mukom postigao sam to, da ga je sabor prihvatio a da se vlada nije protivila.« U Akademiji se time veoma zamjerio. Međutim g. 1905. piše Brusina Pavloviću: Velika je zasluga Račkoga i njegovih suradnika što su izradili, da se Muzej – što su negdje 1845. god. utemeljili »Ilirci« – proglasi zemaljskim zavodom. To je i učinjeno zakonom od 1866. godine.« I dalje piše: »... uslijed neshvaćanja, s druge strane iz financijskih razloga, odlučeno je da na pr. Muzej ima »služiti« sveučilištu. Rački i ja smo se odlučno protivili, ali je birokracija nadvladala.«

Brusina se cijeli život nije mogao pomiriti s činjenicom da je ravnatelj muzeja i sveučilišni profesor ista osoba. G. 1875. kao upravitelj muzejskog odjela sam je predložio ranijeg profesora zagrebačke realke Frana Erjavca za profesora zoologije na Mudroslovnom fakultetu u Zagrebu, ali se Erjavec dan poslije položene zakletve zahvalio i vratio u Goricu na srednju školu. Tako je Brusina bio predstojnik Zoologičko-zootomičkog zavoda i profesor zoologije od 1875. i do 1901. Muzejem je upravljao od 1868. do 1901, prvih 8 godina kao pristav, kas-

³ Brusina u afektu izostavlja riječi i slova u pismu.

nije ravnatelj. S predavanjima je počeo u ljetnom semestru 1876/77. kolegijem Uvod zoologije (Introductio zoologiae), 4 sata. Od 1889. većinu je predavanja prepustio suplentu dr. Lazaru Caru, kustosu zoološkog odjela muzeja.

Brusina je bio mnogo na putu. Putovao je sabirajući mekušce, ali i posjećivao muzeje, te sudjelovao na kongresima u mnogim zemljama Evrope. Prisustvovao je 1875. sastanku njemačkih liječnika i prirodopisaca u Grazu; 1881. sastanku jednakog skupa u Salzburgu; 1884. na I međunarodnom ornitološkom kongresu u Beču; 1889. na zoološkom kongresu u Parizu (za vrijeme svjetske izložbe; tu je izabran za jednog od 5 tajnika); 1892. na II internac. kongresu ornitologa u Budimpešti (potpredsjednik); iste godine na međunarodnom zoološkom kongresu u Moskvi (jedan od počasnih predsjednika, začasni član moskovskog prirodosl. društva i odlikovan viteškim križom sv. Stanislava). G. 1895. bio je na III međunarodnom zoološkom kongresu u Leidenu, 1898. na IV u Cambridgeu, 1901. na III internacionalnom kongresu ornitologa u Parizu, a 1907. na proslavi prilikom Aldrovandijeve 200-godišnjice u Bologni. Na poziv beogradske općine otišao je 1897. na otkriće Pančićevog spomenika u Beograd. Tu je dobio odlikovanje. Osim toga, bio je posljednik crnogorskog i bugarskog odlikovanja.

Već 1870. postao je dopisni, a 1874. redovni član Jugoslavenske akademije. Dugo je bio predsjednik Matematičko-prirodoslovnog odjela Akademije. Bio je dopisni član Srpskog učenog društva i od 1887. Srpske kraljevske akademije, a od 1891. član Mađarske akademije znanosti. Bio je i član akademija u Palermu, Filadelfiji i Bizantske akademije »El Chark« u Carigradu, kao i raznih znanstvenih prirodoslovnih, zooloških, ribarskih, geološko-mineraloških društava u Beču, Bruselju, Liègeu, Moskvi, Parizu, Berlinu, Drezdenu, Brnu, Modeni, Frankfurtu/M, Augsburgu, Königsbergu, Milanu, Salzburgu, Grazu, Trstu, Harkovu, Regensburgu i dr. Bio je jedan od glavnih osnivača Hrvatskog naravoslovnog društva 1885, njegov prvi predsjednik i urednik Glasnika Hrv. naravosl. dr. do 1898. Od 1896. bio je začasni član.

Od g. 1895. do smrti bio je aktivni član ravnateljstva Hrvatskog glazbenog zavoda; bio je dugogodišnji član Hrv. Sokola i boravio 1897. sa sokolašima u Beogradu; neko vrijeme bio je tajnik Sokolskog saveza. I u društvu hrv. književnika bio je član.

Bio je začetnik hrvatske i srpske ornitologije, radio je na osnivanju Ornitološkog centra. Predložio je prvi nacrt Zakona o ribarstvu. Vršio je kompleksna biološka istraživanja mora, te je povremeno dobio vojni brod za svoja istraživačka putovanja. Sudjelovao je kod internacionalne publikacije »Les fonds de la mer«, te ga neki stranci navode među prvima koji je potaknuo istraživanje faune morskih dubina. Organizirao je i vodio istraživanje jahtom »Margita« 1894. Dalmacijom, te od Budve do Trsta. Među prvima je shvatio veliku važnost bibliografija, posebno za prirodne znanosti, te je nabavio za ono vrijeme skoro pot-

punu zbirku referentnih časopisa za zoološku bibliografiju, kao što su *Zoological Record*, *Zoologischer Anzeiger*, *Zoologische Jahresberichte*, a sam je u pojedinim člancima izvještavao o napretku zoologije i davao opsežne popise literature.

Politički, bio je pristalica liberalne jugoslavenske *Strossmayer-Rački-Mrazovićeve* stranke, te je svoj prvi paleontološki rad »Prilozi paleontologiji hrvatskoj« posvetio meceni *Strossmayeru*.

G. 1900. zatražio je Brusina umirovljenje »jer nije nalazio potrebno susretanje i razumijevanje kao prije«. Umirovljen je 26. 1. 1901. Znanstveno je međutim i dalje aktivan, radeći najviše kod kuće.

Nekoliko godina imao je poteškoće s jetrom; na putovanju sa ženom po Italiji, gdje je još sabirao prirodne i posjećivao prirodoslovne muzeje, postalo mu je u prosincu 1907. kod prijatelja *Budmanija* nedaleko Ankone tako zlo, da je tamo 2 mjeseca ležao i jedva se vratio u Zagreb. Tu je bolovao još 3 mjeseca, bio operiran u bolnici Milosrdnih sestara, ali je umro 3 dana nakon operacije od raka jetre 21. 5. 1908. Sahranjen je u Zagrebu na *Mirogoju*.

Prateći Brusinin rad vidimo kako je od sabirača i sistematičara pomalo evoluirao do tipa učenjaka-menedžera. Njegov malakološki opus ostao je doduše manjkav, ali njegova organizaciona djelatnost i internacionalne veze u ono vrijeme više su koristile našoj zoologiji, pa posredno i paleontologiji.

Sasvim savremen i blizak postaje nam Brusina, ako se zamislimo u silne poslove koje je obavljao i pročitamo u pismu *V. Jagiću* 1900: »I ako rad napornog rada – pošto moram bez ikakve moralne i materijalne potpore za trojicu raditi – nemam kada na se i na svoje misliti, a kamo li prijatelje pohoditi, to smo mi uvijek bili dobri prijatelji.«

O Brusininom djelovanju, ili pojedinim područjima njegova rada, mnogo se pisalo. Postoji oko 45 članaka (bez recenzija pojedinih rasprava u stručnim listovima) i tridesetak nekrologa. Mnogi se podaci o njegovu radu ponavljaju; neki su tako detaljni, da se ne možemo oteti dojmu, da ih je Brusina u najmanju ruku sam diktirao. Broj njegovih publikacija narastao je prilikom sadašnjih prikupljanja na 169.

VAŽNIJI IZVORI

- Bauer, A.* (1886): Dva naša akademika realiste (*Sulek* i *Brusina*). — *Katol. list*, 37, br. 42, 329–331; br. 43, 337–339; br. 44, 345–348. Zagreb.
- Brusina, S.*: Korespondencija. Pisma *M. Grloviću* 1900; *V. Jagiću* 1878, 1890, 1900; *F. Kesterčaneku* 1883; *S. Mazzuri* 1896; *V. Mažuraniću* 1894; *F. Radiću* 1891. — *Arh. rijetkosti Nar. sveuč. bibl. u Zagrebu*.
- (*Bubanov*)-ić (*F.*) (1908): *Špiro Brusina (Nekrolog)*. — *Savremenik*, 3, br. 7, 444–446, Zagreb.
- Cvitanović, V.* (1973): Zbirka školjaka *Blaža Cvitanovića glagoljaša*. — *Radovi Inst. JAZU u Zadru*, 20, 303–322, 1 sl. Zadar.

- Hirc D. (1880): Društvo hrvatskih prirodoslovaca i njihovo glasilo. — Obzor, 10, br. 149 i 150 od 2. i 3. 7. 1880. Zagreb.
- Ilijanić, V. & Stošić, M. (1974): Popis zbirke mekušaca (Mollusca) Spiridiona Brusine. — Hrv. nar. zool. muzej, 6, 1—86, Zagreb.
- Katalog članaka jugoslavenske periodike Jugosl. Leksikogr. zav. Zagreb.
- Korenić, S. (1896): Zagrebački slobodni zidari. — Katol. list, 47, br. 4 31—33, Zagreb.
- (Korenić, S.) (1898): Prva i posljednja od ovog uredništva. — Katol. list, 49, br. 12, 95—97, Zagreb.
- Matonićkin, Ivo (edit.) (1974): Spomenica. Sto godina znanstvenog i nastavnog rada iz zoologije na Sveučilištu u Zagrebu. Hrvatski narodni muzej od osnutka do danas. Izd. Zool. zav. Prir. mat. fak. Sveuč. u Zgbu, Hrv. nar. zool. muz. 1—231. Ilustr. Zagreb.
- Pavlović, P. S. (1909): Spiro Brusina, dopisni član Srp. kralj. akademije. (Nekrolog). — Godišnjak Srp. kr. akad., 22, (1908), 320—344. Beograd.
- Pavlović, P. S. (1911): Spiro Brusina. (Nekrolog s popisom radova). — Ljetopis JAZU, 25, 1910, 130—168, 1 sl. Zagreb.
- Varićak, T. (1968): Govor prilikom otkrivanja spomenika Spiridionu Brusini u Zadru. U: Maštrović, V.: Udio zadarskog instituta u jubilarnoj godini JAZU (1866—1966). — Radovi Inst. JAZU u Zadru, 13—14, 445—448, sa sl. Zadar.
- Zerjavić, J. (1872): Hrvatski branitelji darvinizma (Brusina i Kišpatić). — Nar. nov., 38, br. 1—59. Izlazilo u nastavcima, neredovito, Zagreb.
- Anonimus (1971): O predavanju Brusina: O starosti čovječjeg roda. — Zagrebački katol. list, 22, br. 15, 119—120. Zagreb.
- (1875): Kako se u tuđini ocjenjuje rad našeg akademika g. Spire Brusine. — Vienac, 7, br. 48, str. 788, Zagreb.
- Spiro Brusina. — Godišnjak Srp. kr. akad., 2 (1888), 290—305; 9 (1895), 302—320; 13 (1899), 281—290. Beograd. Biografija i bibliografija s dopunama.
- (1905): Spiro Brusina. — Obzor, 46, br. 285 od 12. 12. 1905. Zagreb.
- (1908): Prof. Spiro Brusina. (Osmrtnica). — Obzor, 49, br. 141 od 22. 5. 1908. Zagreb.
- (1908): Spiro Brusina. — Nar. novine, 74, br. 119 od 21. 5. 1908. Zagreb.
- (1908): † Univ. Professor Spiridion Brusina. — Agramer Ztg., 83, Nr. 130, 21. Mai 1908, str. 5. Agram.

OBJAVLJENI RADOVI S. BRUSINE

- Brusina, S. (1865): Conchiglie dalmate inedite. — Verh. k. k. zool.-botan. Ges., 15, 1—42, Wien.
- (1866): Contribuzione pella Fauna dei Molluschi dalmati. — Edit. Zool.-botan. Ges., 134 str., 1 tab. Wien.
- (1867): Prinesci malakologiji hrvatskoj. — Rad Jugosl. akad., 1, 78—105, Zagreb.
- (1869): Gastéropodes nouveaux de l'Adriatique. — J. Conchyliol., 17, 230—249, Paris.
- (1869): Monographie des Campylaea de la Dalmatie et de la Croatie. (Traduit d'italien, sur original par T. Lecomte). — Ann. Soc. Malacol. Belg., 4, 39—79, Bruxelles.
- (1870): Prinesci malakologiji jadranskoj, izvađeni iz rukopisa »Descrizione de crostacei, de testacei, e de pesci che abitano le Lagune e Golfo Veneto, rappresentati in figure, a chiaro-scuro ed a colori dall'abate Stefano Chiareghini Ven. Cladiense, raztumači jih Spiro Brusina. — Rad Jugosl. akad. znan. umjetn., 11, 1—124, Zagreb.

- (1870): Contribution à la Malacologie de la Croatie. Edit. entièrement refaite par l'auteur (sur la première Croatie: »Prinesci malakologiji Hrvatskoj«. — Français par F. Suler). Imprimé aux frais de l'auteur par Ch. Albrecht. 1—40. Zagreb (Agram).
- (1870): Ipsa Chiareghinii Conchylia ovvero Contribuzione pella Malacologia Adriatica. — Biblioteca Malacologica, 2, str. 280, Pisa.
- (1870): Specie nuove. Cingula Schlosseriana. — Bull. Malacol. Ital., 3, 9—11, Pisa.
- (1870): Rissoa filosa. — Les Fonds de la mer, tome I, p. 260, Paris.
- (1870): Catalogue des Mollusques des vases de Syra. — Les Fonds de la mer, tome I, p. 266, Paris.
- (1870): Monographie der Gattungen Emmericia und Fossarulus. — Verh. zool. bot. Ges., 20, 925—938, Wien.
- (1870): Darovi prikazani Narodnom zemaljskom muzeju od 1. siečnja 1870. do danas. Prirodoslovni razdiel. Odsjek I. — Viestnik Nar. zemalj. muz. u Zagrebu za god. 1870, 167—207, Zagreb.
- (1870): Nešto o Darwinovoj teoriji. — Vienac zabavi i pouci; Tečaj drugi br. 52 i 53, 827—831, i 842-844, Zagreb.
- (1871): O starosti čovječjega roda. — Vienac zabavi i pouci, 3/14, 217—223, Zagreb.
- (1871): Saggio dalla Malacologia Adriatica. — Bull. Malac. Ital., 4, 5—9, Pisa.
- (1871): Secondo saggio dalla Malacologia Adriatica. — Bull. Malac. Ital., 4, 113—123, Pisa.
- (1872): Naravoslovne crtice sa sjevero-iztočne obale Jadranskog mora sabrao god. 1868 i 1871. (Dio I). — Rad Jugosl. akad. znan. umjetn., 19, 105—177, 1 tab., Zagreb.
- (1874): Naravoslovne crtice sa sjevero-iztočne obale Jadranskog mora sabrao god. 1873. (Dio drugi). — Rad Jugosl. akad. znan. umjetn., 27, 131—193, Zagreb.
- (1874): Prilozi paleontologiji hrvatskoj ili kopnene i sladkovodne terciarne izkopine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije. — Rad Jugosl. akad. znan. umjetn., 28, 1—109, 7 tab., Zagreb.
- (1874): Fossile Binnen-Mollusken aus Dalmatien, Kroatien und Slavonien nebst einem Anhang. Deutsche vermehrte Ausgabe der kroat. im Rad 28 (1874) erschienenen Abhandlung. — Aktienbuchdruckerei, 1—138 + (6), Agram.
- (1874): Društvo adriatičko naravoslovnih znanosti (Società adriatica di scienze naturali) u Trstu. U: »Domaće vijesti«, Obzor, 4, br. 179 od 7. 8. 1874. Zagreb.
- (1875): Cenni sugli studi naturali in Dalmazia, seguito dalla descrizione di alcuni fossili terziari. — Manuale del Regno di Dalmazia, Anno 5, 1—29, Zara.
- (1876): Description d'espèces nouvelles, provenant des terrains tertiaires de Dalmatie. — J. Conch., 24, 109—116, Paris.
- (1876): Les escales des Messageries maritimes dans le Levant. Mollusques, Catalogues etc. — Les Fonds de la mer. Étude internationale, tome 3, 27—32, Paris.
- (1876): Aggiunte alla Monografia delle Campylaea della Dalmazia e Croazia. — Bull. Soc. Malac. Ital., 2, 53—61, Pisa.
- (1876): Prirodopisne znanosti, osobito zoologičke u obće i kod nas. — Rad Jugosl. akad. znan. umjetn., 36, 35—134, Zagreb.
- (1877): Fragmenta Vindobonensia. — J. Conch., 25, 368—391, Paris.
- (1878): Molluscorum fossilium species novae et emendatae in tellure tertiaria Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae inventae. — J. Conch., 26, 347—356, Paris.

- (1878): Životinje u Hrvatskoj. U: Klaić, V.: Prirodni zemljopis Hrvatske, 378—394, Zagreb.
- (1878): Životinje u Bosni i Hercegovini. U: Klaić, V.: Bosna, I dio, 64—68, Zagreb.
- (1880): Jedan decenium naše zoologičke literature (1867 do 1877). — Rad Jugosl. akad. znan. umjetn., 52, 190—272, Zagreb.
- (1881): Stjepan Schulzer Müggenburžki. Biografičke crtice (sa sl.). — Vienac zabavi i pouci, 1880 br. 45, 48, 49, 64, 1 sl., Zagreb.
- (1881): I. E. Kuzmić. Biografičke crtice (sa slikom). — Vienac zabavi i pouci, god. 13, br. 20—24, str. 382, Zagreb.
- (1882): Rettifica. — Bull. Soc. Malacol. Ital., 7, 226—228, Pisa.
- (1882): Le Pyrgulinae dell'Europa orientale. Note. — Bull. Soc. Malacol. Ital., 7, 229—292, Pisa.
- (1882): Orygoceras, eine neue Gastropodengattung der Melanopsiden-Mergel Dalmatiens. — Beitr. Pal. Österr.-Ungarn u. des Orients, 2, 33—46, 1 tab., Wien.
- (1882): (Hrvatska imena ptica) U: Tschusi zu Schmidhoffen V. & Homeyer E. F.: Verzeichniss der bisher in Oesterreich und Ungarn beobachteten Vögel. Wien.
- (1883): Anomalien der Ornithologia Croatica. — Mitt. des Ornithol. Vereines in Wien, 1883, 57—63, Wien.
- (1885): —, Bakarčić, Korlević, A. & Kovačević, C. J.: Reference Index to the Croatian Local and Vulgar Names of the Adriatic Fauna on the Austro-Hungarian Seaboard. U: Faber, G. L.: The Fisheries of the Adriatic and the Fish thereof. A Report of the Austro-Hungarian Sea-Fisheries with a detailed description of the Marine Fauna of the Adriatic Gulf. London
- (1883): Okružnica i molba za popunjenje domaće zbirke ptica i uputa kako valja prirediti i posiljati mrtve ptice Nar. zoologičkom muzeju iz daljih krajeva naše zemlje. Ravn. Nar. zool. rnuz. Br. 288, 4°, 4 str. (Tisak A. Brusine u Zagrebu), Zagreb.
- (1884): Die Neritodonta Dalmatiens und Slavoniens nebst allerlei Malakologischen Bemerkungen. — Jahrbücher Deutsch. Malakozool. Ges., 11, 17—121, 1 tab., Frankfurt am Main.
- (1884): Die Fauna der Congerienschichten von Agram in Kroatien. — Beiträge zur Pal. Oesterr.-Ungarn u. des Orients, 3, 125—187, 4 tab., Wien.
- (1884): Sastanak ornitologa i izložba ptica u Beču. — Vienac zabavi i pouci, br. 19—30, 1 sl., 1884, Zagreb.
- (1885): Sull'Helix homoleuca del Littorale croato. — Bull. Soc. Malacol. Ital., 11, 5—10, Pisa.
- (1885): Sopra tre Elici della Croazia. Note d'aggiunta all'articolo sull'Helix homoleuca. — Bull. Soc. Malacol. Ital., 11, 16—26, Pisa.
- (1885): Bemerkungen über rumänische Paludinienschichten mit Bezug auf Prof. G. Cobalcescus Werk »Studii geologice si paleontologice asupra unor Teramuri Tertiare din unile Partii ale Komanic«. — Mem. Geol. ale Scolei militare din Iasi, Mem. I, Bucuresci 1883. Verh. geol. Reichsanst. 1885. No 6, 157—163, Wien.
- (1885): O napredku zoologije u Hrvatskoj u posljednjih 50 g. Citanja u proslavu pedesetgodišnjice priporoda hrv. knjige u Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti (Budrmani, Brusina, Rački). — Pozor, br. 291, 1885, Zagreb.
- (1885): Velriba i ulješura od Lastova u Dalmaciji. — Narodni list 24, br. 42, str. 2, Zadar.
- (1885): Velriba i ulješura od Lastova u Dalmaciji. — Pozor br. 118, 1885, Zagreb.
- (1885): Velriba i ulješure od Lastova u Dalmaciji. — Dragoljub, kalendar za g. 1886, Tečaj 23, 79—80, Zagreb.

- (1885): (Pismo Uredništvu »O utemeljenju Društva hrvatskih naravo-slovaca«). Sloboda, 8, br. 180 od 8. 8. 1885, Zagreb.
- (1885): Pálar, Đ. & Brusina, S.: Poziv (na uclanjenje u Hrvatsko prirodoslovno društvo i na osnivačku skupštinu 21. 8. 1885). — Pozor, br. 295, od 24. 12. 1885, Zagreb.
- (1885): Govor prilikom osnivanja Hrvatskog naravoslovnog društva. — Viencac 17 br. 35 od 29. 8. 1885. Str. 555—558. Zagreb.
- (1885): Zoologija i Hrvati (Zoološka bibliografija od god. 1842 do kraja god. 1885). — Rad Jugosl. akad. znan. umjetn., 80, 186—245, Zagreb.
- (1886): O postanku Hrvatskog naravoslovnoga društva. — Glasnik Hrv. naravosl. društva, 1, 1—28, Zagreb.
- (1886): Über die Mollusken-Fauna Österreich-Ungarns. — Mitt. naturwiss. Ver. Steiermark, 22, Jg. 1885, 29—56, Graz.
- (1886): Appunti ed osservazioni sull'ultimo lavoro di I. Gwyn Jeffreys »On the Mollusca procured during the «Lightning» and «Porcupine» Expeditions 1868—1870. — Glasnik Hrv. naravosl. društva, 1, 182—221, Zagreb.
- (1886): Govor prigodom Glavne skupštine Hrvatskog naravoslovnog društva od 30. prosinca 1886. — Glasnik Hrv. naravosl. društva, 1, str. XVIII—XXIV, Zagreb.
- (1886): Zbirka kornjaša pok. dra. I. K. Schlossera. — Glasnik Hrv. naravosl. društva, 1, 117—179, Zagreb.
- (1886): Narodna imena životinja. — Glasnik Hrv. naravosl. društva, 1, 179—180, Zagreb.
- (1886): Kekerička (*Syrrhaptes paradoxus*). — Glasnik Hrv. naravosl. društva, 1, 180—181, Zagreb.
- (1886): Domaće pasmine vukova. — Glasnik Hrv. naravosl. društva, 1, str. 181, Zagreb.
- (1886): Motriteljem ptica selica. — Glasnik Hrv. naravosl. društva, 1, str. 318, Zagreb.
- (1886): Zbirka leptira G. Gaigera. — Glasnik Hrv. naravosl. društva, 1, str. 318, Zagreb.
- & G a v a z i, A. (1886): Hrvatsko prirodoslovno društvo. — Narodni list 25, br. 8, str. 1, Zadar.
- (1887): Dijelovi govora predsjednika S. Brusine u Hrvatskom naravoslovnom društvu. (Za g. 1886). — Nar. novine, 53, br. 1, 2, Zagreb.
- (1887): Govor prigodom Glavne skupštine Hrvatskog naravoslovnog društva od 30. prosinca 1887. — Glasnik Hrv. naravosl. društva, 2, str. XI—XVII, Zagreb.
- (1888): Govor prigodom Glavne skupštine Hrvatskog naravoslovnog društva od 30. prosinca 1888. — Glasnik Hrv. naravosl. društva, 3, str. XI—XVII, Zagreb.
- (1888): Ornitološke bilješke za hrvatsku faunu. Svežanj prvi. — Glasnik Hrv. naravosl. društva, 3, 129—150, Zagreb.
- (1888): Morski psi Sredozemnoga i Crljenoga mora. — Glasnik Hrv. naravosl. društva, 3, 167—230, Zagreb.
- (1888): Kirgižka sadža (*Syrrhaptes paradoxus*). — Glasnik Hrv. naravosl. društva, 3, 271—272, Zagreb.
- (1888): Psina ljudožder (*Carcharodon versus*). — Glasnik Hrv. naravosl. društva, 3, str. 272, Zagreb.
- (1888): Strani gosti. — Glasnik Hrv. naravosl. društva, 3, str. 272, Zagreb.
- (1888): »Formen des Pilsreiches aus Slavonienc«. — Glasnik Hrv. naravosl. društva, 3, 335—337, Zagreb.
- (1888): Strani ornitolozi i zbirka ptica Narodnog zoološkoga muzeja. — Glasnik Hrv. naravosl. društva, 3, 337—338, Zagreb.
- (1888): Uztuk (*L a n g h o f f e r u*). — Glasnik Hrv. naravosl. društva, 3, str. 339, Zagreb.

- (1888): *Piscicoltura. »Bolletino Agrario« della Dalmazia.* — »Gospodarski list« dalmatinski, 17, 273-279, Zara.
- (1888): *O ribaštini u Dalmaciji.* — Nar. list (Il Nazionale), 27, br. 67, str. 1-2; br. 68, str. 1, od 25. i 29. augusta, Zadar.
- (1888): *Ptice hrvatsko-srpske s obzirom na ostali slovenski jug. Priprema za hrvatsko-srpsku ornitologiju.* — Spomenik Srp. kralj. akad., 1, 1-51, Beograd.
- (1889): *Kraljević Rudolf. (Rudolf Habsburg kao ornitolog).* — Glasnik Hrv. naravosl. društva, 4, 1—13, Zagreb.
- (1889): *Kraljević Rudolf. Vienac zabavi i pouci,* 21, br. 7, Zagreb.
- (1889): *Riba »mlijeko« u Dalmatinaca.* — Glasnik Hrv. naravosl. društva, 4, 56-71, Zagreb.
- (1889): *Nove ornitološke bilješke.* — Glasnik Hrv. naravosl. društva, 4, 205-221, Zagreb.
- (1889): *Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini. Urednik: Kosta Hörmann. Godina 1889. Knjiga I. Sarajevo.* — Glasnik Hrv. naravosl. društva, 4, 222—226, Zagreb.
- (1889): *Selak dr Niko. Kratka sudska medicina. Praktični dio ili Vademecum za sudske-liječničke poslove. Koprivnica 1889.* — Glasnik Hrv. naravosl. društva, 4, 226—227, Zagreb.
- (1889): *Hauer v.: Die Cephalopoden des bosnischen Muschelkalkes von Han Bulog bei Sarajevo. (Denkschriften der kais. Akademie der Wissenschaften. Mathemat.-naturwiss. Classe, 54 Band).* — Glasnik Hrv. naravosl. društva, 4, 227—229, Zagreb.
- (1889): *Sisavci Jadranskoga mora. Gradja za faunu hrvatsku uz obzir na ostale sisavce Sredozemnoga mora.* — Rad Jugosl. akad. znan. umjetn., 95, 79-177, Zagreb.
- (1889): *Dr. Josip Pančić, nekrolog (Potpisano s B. S.).* — Ljetopis Jugosl. akad. znan. umjetn., 4, 132—165, Zagreb.
- (1889): *Primorska »bura« u šestom stoljeću po Isusu.* — Glasnik Hrv. naravosl. društva, 4, str. 231, Zagreb.
- (1889): *Glogovnjak prosti (Aporia crategi).* — Glasnik Hrv. naravosl. društva, 4, 231-233, Zagreb.
- (1889): *Škvrlj kriješvar (Pastor roseus).* — Glasnik Hrv. naravosl. društva, 4, str. 241, Zagreb.
- (1889): *Brusina Špiro: Biografije akademika. Godišnjak Srp. kr. akad. 2 (1888).* 290—305. Beograd.
- (1890): *Ihtiološki kongres god. 1892. u Palermu.* — Glasnik Hrv. naravosl. društva, 5, 262, Zagreb.
- (1890): *Poziv odjela za ribarstvo jubilarne gospodarsko-šumarske izložbe.* — Glasnik Hrv. naravosl. društva, 5, 251—257, Zagreb.
- (1890): *Motriocem ptičjega svijeta. Naputak i popis domaćih ptica. (Avec résumé).* — Glasnik Hrv. naravosl. društva, 5, 1—103, Zagreb.
- (1891): *Beitrag zur Ornithologie von Cattaro und Montenegro.* — Ornithol. Jb., 2, 1-27, Hallein.
- (1891): *Izviješće i govor (o darvinizmu) prigodom Glavne skupštine Hrvatskog naravoslovnog društva od 15. ožujka 1891.* — Glasnik Hrv. naravosl. društva, 5, str. I—XXVIII, Zagreb.
- (1891): *K ornitologiji Kotora i Crne Gore.* — Glasnik Hrv. naravosl. društva, 6, 59-81, Zagreb.
- (1891): *Imenik morskih ljušturnjaka okoline zadarske Dr F. Danila i G. B. Sandria sa uvodom od S. Brusine. Elenco dei Molluschi lamellibranchiati dei dintorni di Zara del Dr F. Danilo e G. B. Sandri con introduzione di S. Brusina.* — Glasnik Hrv. naravosl. društva, 6, 82-108, Zagreb.

- (1891): Note preliminaire sur le groupe des Aphanotylus, nouveau genre de Gastropode de l'horizon à Lyrcaea et sur quelques autres espèces nouvelles de Hongrie. — Glasnik Hrv. naravosl. društva, 6, 241-248, Zagreb.
- (1891): Dva popisa dalmatinskih riba od M. Botterea a s dodacima Haeckela, Bellottia, Stalio-a i dr. is uvodom od S. Brusine. Due elenchi dei pesci della Dalmazia di M. Botteri coll' aggiunte di Haeckel, Bellotti, Stalio e c. c. e con introduzione di S. Brusina. — Glasnik Hrv. naravosl. društva, 6, 110-151, Zagreb.
- (1891): Dr Nikola Selak. Spomen-slovo. — Rad Jugosl. akad. znan. umjetn., 107, 228-238, Zagreb.
- (1892): Ptice hrvatsko-srpske s obzirom na ostali slovenski jug. Priprema za hrvatsko-srpsku ornitologiju. (Nastavak). — Spomenik Srp. kralj. akad., 12, 1-168, Beograd.
- (1892): Fauna fossile terziaria di Markuševac in Croazia, con un elenco delle Dreissensidae della Dalmazia, Croazia e Slavonia. — Glasnik Hrv. naravosl. društva, 7, 113-210, Zagreb.
- (1892): Pabirci za hrvatsku ihtiologiju i za ribarstvo. — Glasnik Hrv. naravosl. društva, 7, 221-228, Zagreb.
- (1892): Über die Gruppe der Congeria triangularis. — Z. deutsch. Geol. Ges., 44, 488-497, Berlin.
- (1892): Ispravci i dodaci popisu domaćih ptica. — Glasnik Hrv. naravosl. društva, 7, 307-309, Zagreb.
- (1892): Trubljača šetinjava [Triton / Simphulum olearius L.] iz Zadarske okolice. — Glasnik Hrv. naravosl. društva, 7, 314-316, Zagreb.
- (1892): Čagalj balkanski (Canis aureus balcanicus) iz Slavonije. — Glasnik Hrv. naravosl. društva, 7, 316-317, Zagreb.
- (1892): Najnovije zoološke vijesti. — Glasnik Hrv. naravosl. društva, 7, 324-326, Zagreb.
- (1893): Papyrotheca, a New Genus of Gastropoda from the Pontic Steppes of Servia. — The Conchologist 2, Nr. 7, 158-163, 1 tab., London.
- (1893): Saccovia, nuovo genere di Gasteropodi terziarii italo-francesi. — Bull. Soc. Malacol. Ital., 18, 49-54, Pisa.
- (1893): Sur la découverte d'une nouvelle faune dans les couches tertiaires à Congeria des environs de Zagreb (Agram) et sur ses relations avec la faune récente de la mer Caspienne. — Congr. intern. zool., Aouth 1892, Deuxième Session à Moscou, Deuxième Partie, 185-193, Moscou.
- (1893): Drei Eulima microstoma. — Nachrichtenblatt deutsch. Malakozool. Ges., 25, 79-83, Frankfurt/M.
- (1893): Congeria ungula caprae (Münst.), C. simulans Brus. n. sp. und Dreissensia Münsteri Brus. n. sp. — Verh. geol. Reichsanst. 1893, No 2, 45-49, Wien.
- (1893): U zaštitu ribarstva. Viestnik prvoga obćega hrv. društva za gojenje lova i ribarstva, god. 2, br. 3, 36-42, Varaždin.
- (1893): Odlomci srpske tercijerne malakologije. I. Pontijski fosili iz Ripnja. — Geol. anali Balk. poluostr., 4/1, 192-208, 1 tab., Beograd.
- (1893): Frammenti di malacologia terziaria serba. — Geol. anali Balk. poluostr. 4/2, 25-74, 1 tab., Beograd.
- (1893): Odlomci srpske tercijerne malakologije (Nastavak). II Biograd, III Grocka, IV Begaljica, V Orašac, VI Kostolac, VII Niš, VIII Zvezdan, IX Gradište, X Ripanj. — Geol. anali Balk. poluostr., 5/1, 173-202, Beograd.
- (1894): Die fossile Fauna von Dubovac bei Karlstadt in Kroatien. — Jahrb. geol. Reichsanst., 43/2, (1893), 369-376, 1 tab., Wien.
- (1894): Ptičiji brak. — Smotra Dalmatinska, 7, br. 36, 1-2, Zadar.
- (1894): Biološke postaje. Čitao na svečanoj sjednici Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti dne 14. prosinca 1893. Ljetopis Jugosl. akad. znan. umjetn., 8, 87-124, Zagreb.

- (1895-1896): Novija literatura o etruščanskim povojima zagrebačke mu-
mije. — Vjestnik Hrv. arheol. društva, (N. S. 1), 1895, 184-186, Zagreb.
- (1896): Neogenska zbirka iz Ugarske, Hrvatske, Slavonije i Dalmacije na
budimpeštanskoj izložbi (La collection Néogène de Hongrie, de Croatie,
de Slavonie et de Dalmatie à l'Exposition de Budapest). — Glasnik Hrv.
naravosl. društva, 9, 98-150, Zagreb.
- (1896): Faunistički prilozi sa putovanja jachte »Margite« po Jadranskom
moru. — Glasnik Hrv. naravosl. društva, 9, 261-297, Zagreb.
- (1896): Faunistisches von der Adria-Excursion der Yacht »Margita«. —
C. R. Séances III Congr. intern.-nat. zool. Leyde 16—21 Septembre 1895,
371—394, Leyde.
- (1896): Bemerkungen über macedonische Süßwasser-Mollusken. — C. R.
Séances 3. Congr. intern. zool. Leyde, 16-21. Sept. 1895, 365-370, Leyde.
- (1896): Ancora sull'opera inedita dell' abate Chierolini sui crostacei,
testacei e pesci del Veneto. — Riv. Ital. sci. nat., 16, 109-110,
- (1897): Gragja za neogensku malakološku faunu Dalmacije, Hrvatske i
Slavonije uz neke vrste iz Bosne, Hercegovine i Srbije (Matériaux pour
la Faune malacologique néogène de la Dalmatie, de la Croatie et de la
Slavonie avec des espèces de la Bosnie, de l'Herzégovine et de la Serbie).
— Djela Jugosl. akad. znan. umjetn., 18, 1-43, 21 tab., Zagreb (Agram).
- (1898): Prilog za malakološku faunu Novog Vinodolskoga. — Glasnik Hrv.
naravosl. društva, 10, 192-196, Zagreb.
- (1898-1899): Dreissensia Torbari i srodne joj paleartičke vrste. — Glasnik
Hrv. naravosl. društva, 10, 197-208, 3 tab., Zagreb.
- (1898-1899): Gregorci (Gasterosteus) iz Srbije. — Glasnik Hrv. naravosl.
društva, 10, 209-212, Zagreb.
- (1898-1899): Renieri i Haeckel. — Glasnik Hrv. naravosl. društva,
10, 213-216, Zagreb.
- (1898-1899): Dvije nove ribice i akvarij. — Glasnik Hrv. naravosl. društva,
10, 217-222, Zagreb.
- (1898-1899): Pro Museo Civico Ianuensi. — Glasnik Hrv. naravosl. društva,
10, 223-226, Zagreb.
- (1898-1899): Metilj = Distomum hepaticum (L.) — Glasnik Hrv. naravosl.
društva, 10, 225-226, Zagreb.
- (1899): Geronticus eremita (L.) Ražanj ilirski. Izumrla ptica naše faune.
Sa slikom. — Prosvjeta, list za zabavu, znanost i umjetnost. god. 7,
562-567, Zagreb.
- (1899): Ima li u nas još risova? — Lovačko-ribarski vjestnik, 8, 6-9, Vara-
ždin—Križevci—Zagreb.
- (1899): Due nuovi pesciolini da aquari. — Neptunia; Rivista Ital. di Pesca
ed Acquicoltura, 14, 1-8, Venezia.
- (1900): Nove i rijetke ptice Narodnog zoološkog muzeja. — Lovačko-ribar-
ski vjestnik, 9, 11-12, Varaždin—Križevci—Zagreb.
- (1900): Megalestris skua. Nova ptica za hrvatsku faunu. — Lovačko-
ribarski vjestnik, 9, 3-8, Varaždin—Križevci—Zagreb.
- (1900): Još o porijetlu velikog pomornika (Megalestris skua). — Lovačko-
ribarski vjestnik, 9, str. 35, Varaždin—Križevci—Zagreb.
- (1900): Molba i uputa za popunjenje zbirke ptica Narodnoga zoološkoga
muzeja. — Lovačko-ribarski vjestnik, 9, 63-64, Varaždin—Križevci—Zagreb.
- (1900): Molba i uputa za popunjenje zbirke ptica Narodnoga zoološkoga
muzeja. — Ravnateljstvo Nar. zoološkoga muz., br. 764, 2 str., Zagreb.
- (1900): Zur Molluskenfauna des Mittelmeeres. — Nachrichtenblatt deutsch.
malakozool. Ges., 32, 86-89, Frankfurt/M.
- (1901): Sulle Alche e in specie sull' »Olea torda« della Dalmazia e della
Croazia e sulle pretese invasioni del »Phalacocorax«. — Bull. Soc. zool.
Ital. Fasc. III, IV, V e VI, (Ser. II) Vol. 2 Anno 10, 213—226, Roma.

- (1902): Naše jesetre. — Rad Jugosl. akad. znan. umjetn., 149, 1-62, 1 tab., Zagreb.
- (1902): L'Atlante Ornitologico del Prof. E. Arrigoni Degli Addi. Uccelli Europei. Avicula. — Giorn. ornitol. ital. Anno 6, No 55-56, Siena.
- (1902): Iconographia Molluscorum fossilium in tellure tertiaria Hungariae, Croatiae, Slavoniae, Dalmatiae, Bosniae, Herzegovinae, Serbiae et Bulgariae inventorum. — Operis »Gragja« pars altera, 10 str., Atlas 30 tab., Zagrabiae (Zagreb, Agram) in Croatia.
- (1902): E. Arrigoni Degli Addi: Atlante Ornitologico. Uccelli Europei, Milano 1902. — J. Ornithologie, 457-472, Leipzig.
- (1902): Eine subtropische Oasis in Ungarn. — Mitt. Naturwiss. Vereines Steiermark, 39, Jahrg. 1902, 101-121, Graz.
- (1902): Zur Ornithologie Serbiens. — Aquila, Z. Ornithol., Jg. 9, 159-164, Budapest.
- (1902): Herbstzug der Schwalben in der Umgegend vom Zagreb. — Aquila, Z. Ornithol., 9, 225-226, Budapest.
- (1902): Die Obodska Bara. — Agramer Tagblatt No 174 vom 30. Juli 1902, Agram.
- (1903): O zooološkim perivojima. — Ljetopis Jugosl. akad. znan. umjetn., 17, 81-138, Zagreb.
- (1904): Zur Rettung unserer Mollusken-Fauna (O rodu Emmericia). — Nachrichtenblatt deutsch. Malakozool. Ges., 36/4, 157-168, Frankfurt/M.
- (1904): Šipovo i njegova tercijarna faunula. — Glasnik Zemalj. muz. u Bosni i Herc., 16, 493-498, Sarajevo.
- (1905): Naravoslovne crtice sa sjevero-istočne obale Jadranskog mora. Dio treći. Putopis. — Rad Jugosl. akad. znan. umjetn., 163, 1-40, Zagreb.
- (1906): Lanzaia, eine neue Gastropodengattung der Adria. — Nachrichtenblatt deutsch. malakozool. Ges., 38, 154-162, 1 sl., Frankfurt/M.
- (1906): Revision des Dreissensidae vivants du système européen. — J. Conchyliol., 8, 272-297, Paris.
- (1907): Über Vivipara diluviana (Kunt). — Nachrichtenbl. deutsch. malakozool. Ges., 39, 40-45, Frankfurt/M.
- (1907-1908): Naravoslovne crtice sa sjevero-istočne obale Jadranskog mora. Dio IV i posljednji, spec. u 3 nastavka. — Rad Jugosl. akad. znan. umjetn., 169, Matem. — prir. razr., 41, 195-251, Zagreb, 1907. Rad, 171, Matem. — prir. razr. 42, 43-228, Zagreb, 1907. Rad, 173, Matem. — prir. razr., 43, 1-31, Zagreb, 1908.
- (1909): Šipovo und seine Tertiär-Faunula. — Wiss. Mitt. aus Bosn. u. Herzegow., 11, 572-578, 3 tab., Wien.
- (1916-1917): Zoologie in Kroatien. — Izvješća o raspr. matem.-prir. razr. za g. 1867-1914., Jugosl. akad. znan. umjetn. (Bull. travaux Cl. sci. math. nat.) VI Zoologie, 214-216, Zagreb.
- (1916-1917): Ein Dezenium unserer zoologischen Literatur. — Izvješća o raspr. matem.-prir. razr. za g. 1867-1914., Jugosl. akad. znan. umjetn. (Bull. travaux Cl. sci. math. nat.) VI Zoologie, 214, Zagreb.
- (1916-1917): Naturwissenschaften insbesondere die zoologischen im allgemeinen und spezielle in unserem Lande. — Izvješća o raspr. matem.-prir. razr. za g. 1867-1914., Jugosl. akad. znan. umjetn. (Bull. travaux Cl. sci. math. nat.) VI Zoologie, 213-214, Zagreb.
- (1916-1917) (Koch): Beiträge zur Paläontologie Kroatiens oder die tertiären Land- und Süßwasserfossilien Dalmatiens, Kroatiens und Slavoniens. — Izvješća o raspr. matem.-prir. razr. za g. 1867-1914., Jugosl. akad. znan. umjetn. (Bull. travaux Cl. sci. math. nat.) III Geologie und Paläont., 157, Zagreb.

⁴ Ovaj i sljedeće sažetke Brusinih radova napisao je J. Hadži, odnosno gdje je označeno — F. Koch.

- (1916-1917) (Koch): Material für die neogene malakologische Fauna von Dalmatien, Kroatien und Slawonien nebst einigen Arten aus Bosnien, Herzegowina und Serbien. – Izvješća o raspr. matem.-prir. razr. za g. 1867-1914., Jugosl. akad. znan. umjetn. (Bull. travaux Cl. math. nat.) III Geologie und Paläont., 157-158, Zagreb.
- (1916-1917): Beiträge zur adriatischen Malakologie. – Izvješća o raspr. matem.-prir. razr. za g. 1867-1914., Jugosl. akad. znan. umjetn. (Bull. travaux Cl. sci. math. nat.) VI Zoologie, 207-208, Zagreb.
- (1916-1917): Beiträge zur Malakologie Kroatiens. – Izvješća o raspr. matem.-prir. razr. za g. 1867-1914., Jugosl. akad. znan. umjetn. (Bull. travaux Cl. sci. math. nat.) VI Zoologie, 206-207, Zagreb.
- (1916-1917): Naturgeschichtliche Notizen von der nordöstlichen Küste der Adria. – Izvješća o raspr. matem.-prir. razr. za g. 1867-1914., Jugosl. akad. znan. umjetn., (Bull. travaux Cl. sci. math. nat.) VI Zoologie, 208-212, Zagreb.